

FOUNDATION FOR
THE PRESERVATION
OF JEWISH HERITAGE
IN POLAND

FUNDACJA
OCHRONY
DZIEDZICTWA
ŻYDOWSKIEGO

www.fodz.pl

Ropczyce

 SZLAK CHASYDZKI

Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego założona została w marcu 2002 roku przez Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w RP (ZGWŻ) oraz Światową Organizację Żydowską ds. Restytucji (WJRO).

Naszym celem jest ochrona reliktywów kulturowego dziedzictwa Żydów w Polsce. Priorytetem Fundacji jest ochrona cmentarzy: we współpracy z innymi organizacjami i osobami prywatnymi doprowadziliśmy do upamiętnienia, ogrodzenia i uratowania przed zniszczeniem kilkudziesięciu cmentarzy żydowskich (m.in. w Zakopanem, Kozienicach, Mszczonowie, Kłodzku, Iwaniskach, Strzegowie, Dubience, Kolnie, Iłży czy Wysokiem Mazowieckiem). Działania Fundacji obejmują także rewitalizację szczególnie ważnych i wartościowych zabytków dziedzictwa żydowskiego. Do takich obiektów należą m.in. synagogi w Zamościu, Kraśniku i Rymanowie.

Nasza działalność na rzecz ochrony dziedzictwa nie ogranicza się jednak wyłącznie do opieki nad poszczególnymi obiektami; równie ważna jest dla nas dbałość o poszerzanie wiedzy na temat historii Żydów, którzy przez wieki współtworzyli dziedzictwo kulturowe Polski.

Do najistotniejszych działań edukacyjnych Fundacji należy skierowany do młodzieży program „Przywróćmy Pamięć” www.PAMIEC.FODZ.PL, w którym uczestniczy ponad 130 szkół z całej Polski, a także multimedialny portal internetowy POLIN – Dziedzictwo Polskich Żydów www.POLIN.ORG.PL, który prezentować będzie historię społeczności żydowskich z 1200 miejscowości z całej Polski.

Jednym z najważniejszych przedsięwzięć Fundacji jest projekt Szlak Chasydzki.

więcej informacji o działaniach Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego:

WWW.FODZ.PL

WWW.PAMIEC.FODZ.PL

WWW.POLIN.ORG.PL

Szanowni Państwo,
Publikacja ta poświęcona jest historii społeczności żydowskiej **Ropczyce** i jest jedną z serii broszur opowiadających o losach Żydów w miejscowościach należących do Szlaku Chasydzkiego – projektu, który od 2005 r. realizowany jest przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.

Szlak Chasydzki to trasa wiodąca śladami Żydów z południowo-wschodniej Polski, a wkrótce także zachodniej Ukrainy. Partnerami Fundacji w realizacji projektu jest już 20 gmin z terenów Podkarpacia i Lubelszczyzny, w których zachowały się bezcenne ślady wielowiekowej obecności polskich Żydów: Baligród, Biłgoraj, Chełm, Cieszanów, Dębica, Dynów, Jarosław, Kraśnik, Lesko, Leżajsk, Lublin, Przemyśl, Ropczyce, Rymanów, Sanok, Tarnobrzeg, Ustrzyki Dolne, Wielkie Oczy, Włodawa i Zamość.

Szlak Chasydzki przebiega przez atrakcyjne tereny południowo-wschodniej Polski, m.in. Roztocze i Bieszczady, i łączy miejscowości, w których znajdują się zarówno imponujące synagogi, jak i zapomniane dziś często cmentarze żydowskie, na których nierzadko znaleźć można nagrobki pochodzące z XVIII, XVII, a nawet XVI w. Wiele z tych cmentarzy jest wciąż odwiedzanych przez chasydów przybywających z całego świata.

W ramach projektu Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego wspiera jednostki samorządu terytorialnego i organizacje pozarządowe w ochronie i promocji wielokulturowego dziedzictwa ich miejscowości, a także stymuluje tworzenie trwałych partnerstw międzysektorowych na rzecz rozwoju turystyki profilowanej.

Szlak Chasydzki daje wielu miejscowościom szansę na zaistnienie na mapie turystycznych atrakcji Polski – oprócz powszechnie znanego Zamościa, wpisanego na listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO, na Szlaku leżą także ośrodki często omijane przez turystów, nieświadomych atrakcji, jakie kryją.

Serdecznie zapraszamy na wyprawę Szlakiem Chasydzkim!

Monika Krawczyk | Dyrektor Generalny

Dlaczego „Szlak Chasydzki”?

Polska przez stulecia była domem wielu pokoleń Żydów; na jej terenie miał miejsce bezprecedensowy rozkwit kultury żydowskiej, a także myśli religijnej i piśmiennictwa. To właśnie tutaj w XVIII w. narodził się chasydyzm, jeden z najważniejszych nurtów, jakie kiedykolwiek powstały w ramach judaizmu. Szczególnie wielu zwolenników zyskał on na wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej, m. in. na terenach, przez które przebiega dziś Szlak Chasydzki.

Tradycyjnie przyjmuje się, że twórcą chasydyzmu (*chassid* po hebrajsku znaczy „pobożny”) był Izrael ben Eliezer z Międzyboża na Podolu, znany jako Baal Szem Tow. Chasydzi wyznawali pogląd, że religijność nie może się ograniczać jedynie do ścisłego przestrzegania nakazów i zakazów judaizmu, a nawet – że ich zbyt restrykcyjne przestrzeganie oddala człowieka od Boga. Stąd silny akcent kładziono na duchowy wymiar religii i na emocjonalne przeżywanie wiary.

Chasydzi gromadzili się wokół cadyków (*cadik* to po hebrajsku „sprawiedliwy”), charyzmatycznych przywódców duchowych, z których każdy proponował szczególny sposób przybliżenia się do Boga – określoną metodę studiowania *Tory* i innych pism religijnych, a także odprawiania poszczególnych praktyk. W XIX w. godność cadyka stała się dziedziczna – powstawały całe ich dynastie, których nazwy pochodziły od miejscowości, gdzie mieścił się dwór cadyka.

W rocznicę śmierci cadyka – *jorajt* – chasydzi gromadzą się przy jego grobie, wierząc, że w ten dzień dusza cadyka nawiedza miejsce spoczynku, modlą się i zostawiają przy grobie niewielkie karteczki z wypisanymi prośbami, zwane *kwitlech*. Tradycja ta jest wciąż żywa – do grobów cadyków do dziś regularnie przybywają chasydzi z całego świata.

Wiele miejscowości należących do Szlaku Chasydzkiego było ważnymi ośrodkami chasydyzmu. Dwory cadyków znajdowały się w Cieszanowie, Dębicy, Dynowie, Lesku, Leżajsku, Lublinie, Przemyślu, Ropczycach, Rymanowie i Tarnobrzegu (a dokładniej – w pobliskim Dzikowie). Najważniejszym niegdyś ośrodkiem chasydyzmu na ziemiach polskich był Leżajsk, gdzie działał słynny cadyk Elimelech. W pozostałych miejscowościach Szlaku mieszkali chasydzi związani z cadykami z innych miast i wsi – co nie umniejsza jednak atrakcyjności położonych tam zabytków dziedzictwa żydowskiego.

Szlak Chasydzki – najciekawsze obiekty

BALIGRÓD – cmentarz, założony na początku XVIII w.

BIŁGORAJ – cmentarz, założony w XIX w.

CHEŁM – tzw. nowa synagoga z początku XX w.; cmentarz, założony w XV w., jeden z najstarszych zachowanych cmentarzy żydowskich w Europie.

CIESZANÓW – synagoga z końca XIX w., cmentarz założony w XIX w.

DĘBICA – synagoga wzniesiona w końcu XVIII w., cmentarz założony na przełomie XVII i XVIII w.

DYNÓW – cmentarz założony prawdopodobnie w XVIII w., miejsce spoczynku cadyka Cwi Elimelecha Szapiro z Dynowa (1785-1841).

JAROSŁAW – dwie XIX-wieczne synagogi oraz cmentarz, założony na początku XVIII w.

KRAŚNIK – zespół synagogałny, na który składają się dwie bożnice: XVII- i XIX-wieczna; tzw. nowy cmentarz, założony w połowie XIX w.

LESKO – synagoga wzniesiona w XVII w. oraz założony w XVI w. cmentarz, jeden z najstarszych zachowanych cmentarzy żydowskich w Europie.

LEŻAJSK – cmentarz, założony w XVII w., miejsce spoczynku cadyka Elimelecha z Leżajska (1717-1787), miejsce pielgrzymek chasydów z całego świata.

LUBLIN – *Jesziwat Chachmej Lublin* – Uczelnia Mędrców Lublina, wzniesiona w 1930 jako największa religijna uczelnia żydowska na świecie; tzw. stary cmentarz, założony XVI w., miejsce spoczynku cadyka Jakuba Icchaka Horowitza, zwanego „Widzącym z Lublina” (1745-1815); tzw. nowy cmentarz, założony na początku XIX w.

PRZEMYŚL – tzw. nowa synagoga, wzniesiona na początku XX w.; tzw. nowy cmentarz, założony na początku XIX w., największy cmentarz żydowski w województwie podkarpackim.

ROP CZYCE – cmentarz, założony w XVIII w.

RYMANÓW – barokowa synagoga z XVII w. oraz cmentarz, na którym spoczywa cadyk Menachem Mendel z Rymanowa (1745-1815).

SANOK – synagoga stowarzyszenia *Jad Charuzim*, wzniesiona w XIX w.; synagoga sadogórska, wzniesiona w dwudziestoleciu międzywojennym; tzw. nowy cmentarz, założony w XIX w.

TARNOBRZEG – cmentarz założony na początku XX w., miejsce spoczynku cadyka Eliezera Horowitza z Dzikowa (zm. 1860).

USTRZYKI DOLNE – cmentarz żydowski, założony w XVIII w.

WIELKIE OCZY – synagoga z początku XX w.; cmentarz żydowski, założony w XVIII w.

WŁODAWA – barokowy zespół synagogałny z drugiej połowy XVIII w.

ZAMOŚĆ – słynna renesansowa synagoga, wzniesiona na początku XVII w.; tzw. nowy cmentarz, założony w 1907 r.

Cmentarz w Ropczycach, pomnik

Cmentarz w Ropczycach, w głębi ohel

Cmentarz w Ropczycach, ohel

Ropczyce to miasto położone w województwie podkarpackim (30 km na zachód od Rzeszowa), nad rzeką Wielopolką (dopływem Wisłoki), liczące ponad 16 tysięcy mieszkańców.

Pierwsza wzmianka o Ropczycach pochodzi z 1252 r. i znajduje się w dokumencie potwierdzającym darowiznę dóbr ziemskich przez braci Klemensa i Marka Gryfów na rzecz klasztoru cystersów w Szczyrzycu koło Limanowej. Lokacja miasta na prawie magdeburskim nastąpiła w 1362 r.; rozwojowi Ropczyc sprzyjało korzystne położenie na szlaku handlowym wiodącym ze Śląska i Małopolski na Ruś. W 1504 r. Ropczyce zostały poważnie zniszczone przez Tatarów.

Pierwsi Żydzi w Ropczycach

Najwcześniejsze informacje o osadnictwie żydowskim w Ropczycach pochodzą z 1564 r. Odnotowany został wówczas fakt zamieszkiwania folwarku Gryfów przez cztery rodziny żydowskie, a więc prawdopodobnie około 30 osób. Zachowały się także pochodzące z tego okresu skargi mieszczan ropczyckich, którzy przeciwstawiali się konkurencji ze strony kupców żydowskich. Pierwszym osadnikiem żydowskim był zapewne dzierżawca miejscowej komory celnej.

Trudny wiek XVII

Od 1601 r. wśród osób utrzymujących kontakty handlowe z Krakowem wymienia się jedną osobę pochodzenia żydowskiego – Szymona Mankowicza, corocznie odnotowywanego w rejestrach z lat 1601–1605 i 1615–1619. W 1604 r. król Zygmunt III Waza nadał Ropczycom przywilej, zgodnie z którym w mieście mogły mieszkać tylko dwie rodziny żydowskie: dzierżawcy starostwa i poborczy ceł, przy jednoczesnym surowym zakazie uprawiania przez nich handlu i zajmowania się produkcją alkoholu.

Wiek XVII to okres stagnacji i upadku miasta. W 1655 r. Ropczyce zostały splądrowane przez wojska szwedzkie, a w 1657 r. zniszczeń dopełniły wojska Jerzego Rakoczego. Po zniszczeniach wojennych wiele domów w mieście było pustych i zrujnowanych. Nie świadczone z nich opłat i z tego względu władze miasta wkładały wiele wysiłku w ich zasiedlanie, a ponieważ brak było kandydatów wśród polskich mieszczan, nabywcami zostawali Żydzi, mimo obowiązującego ich wciąż zakazu osiedlania się w Ropczycach. Zakaz ten został złamany po raz pierwszy w 1675 r., kiedy rada zezwoliła Żydowi Józefowi Szmulowi nabyć dom przy rynku z przyrzeczeniem jego wyremontowania. W zamian został on na dwa lata zwolniony z płacenia podatków.

W 1664 r. mieszczanie ropczyccy skarżyli się na żydowskiego arendarza starostwa, iż ten, łamiąc prawne zakazy, *gorzałkę kurzy i piwo, a także miody wyrabia*. W 1676 r. zaledwie 10 Żydów opłaciło w Ropczycach podatek pogłównego generalnego, a więc społeczność żydowska w mieście była w tym czasie jeszcze niewielka.

Rozkwit społeczności

W XVIII w. liczba Żydów w Ropczycach zaczęła szybko rosnąć – prawdopodobnie wtedy właśnie zdecydowano o utworzeniu w mieście kahału (żydowskiej gminy religijnej). Nie jest znana dokładna data jego powstania, wiadomo jednak, że w 1734 r. gmina żydowska w Ropczycach już istniała i płaciła podatek pogłównego żydowskiego w wysokości 316 zł i 20 gr kwartalnie. Dwa lata później wysokość podatku wynosiła już 333 zł, można więc wnioskować, że w mieście żyło kilkadziesiąt osób wyznania mojżeszowego. Według zachowanych dokumentów, w 1765 r. w Ropczycach mieszkało już 663 Żydów.

Fragment wystawy w Powiatowej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Ropczycach

Cmentarz w Łańcucie, ohel cadyka Naftalego Cwi Horowitza z Ropczyc

Cmentarz w Łańcucie, ohel cadyka Naftalego Cwi Horowitza z Ropczyc

Bariery prawne hamujące rozwój osadnictwa żydowskiego w mieście zniknęły dopiero w połowie XVIII w. W tym czasie żydowscy kupcy z Ropczyc zaczęli coraz częściej pojawiać się w rejestrach celnych. W 1750 r. w rejestrach miasta Krakowa pojawił się jeden kupiec z Ropczyc, Pinkas Lewkowicz, który zakupił tam pakę kos. W 1753 r. w krakowskich rejestrach pojawiło się już trzech ropczyckich kupców żydowskich: Hersz Mankowicz i Jakub Lewkowicz dostarczyli do miasta trzema wozami i siedmioma końmi znaczne ilości miodu, rodzynek i fig, a Szaja Jakubowicz zakupił pewną ilość kos. W 1765 r. w komorze w Kozienicach opłacił cło w drodze do Warszawy Pinkas Jakubowicz z Ropczyc, który czterema dwukonnymi wozami przewoził 30 korców suszonych śliwek i 32 kopy surowego płótna.

Podczas gdy w administracji państwowej oraz samorządowej w Ropczycach pracowali głównie Polacy, rzemiosło i handel pozostawały w większości w rękach ludności żydowskiej. Dużą część ropczyckich rzemieślników stanowili tkacze. W II połowie XVIII w. dwaj Żydzi, Koppel Józkowicz i Lejzor Fischel, zainicjowali przejście ropczyckiego tkactwa z mało wydajnego systemu cechowego na system nakładczy: przekazywali tkaczom surowce, a następnie odkupywali od nich gotowe tkaniny. W 1788 r. Józkowicz i Fischel podpisali z manufakturą w Łowiczu kontrakt na dostarczenie płótna znacznej wartości.

Chasydyzm

W końcu XVIII w. Ropczyce stały się znaczącym ośrodkiem chasydyzmu. Wiązało się to z osiedleniem się w mieście słynnego cadyka Naftalego Cwi Horowitza (1760–1827), syna Menachema Mendla, rabina z Leska, i ucznia dwóch wielkich cadyków: Elimelecha z Leżajska i Menachema Mendla z Rymanowa. Naftali Cwi Horowitza jest autorem m.in. zbioru komentarzy do *Tory* zatytułowanego *Zera Kodesz* (wyd. 1868 r.) oraz zbioru powiedzeń *Ohel Naftali* (wyd. 1911 r.). Pod koniec życia Naftali Cwi Horowitza opuścił Ropczyce i osiedlił się w Łańcucie, gdzie zmarł i został pochowany. Cadykiem

w Ropczycach został Aszer z Ropczyc. Synowie Naftalego Cwi Horowitza również zostali cadykami: Eliezer Horowitza w Dzikowie koło Tarnobrzega, zaś Jakub, który z powodu licznych cudów zyskał przydomek Małego Baal-Szem-Towa – w Kolbuszowej, a potem w Mielcu.

Pod zaborami

Po pierwszym rozbiórce Polski w 1772 r. Ropczyce znalazły się pod zaborem austriackim. W 1861 r. w Ropczycach żyło 3 029 osób, w tym 1 999 katolików i 1 030 Żydów. Dziesięć lat później ludność miasta liczyła 3 971 osób, z czego wyznania katolickiego było 2 530 mieszkańców, greckokatolickiego 8, a mojżeszowego 1 433. W 1882 r. miasto liczyło 3 676 mieszkańców, w tym 2 341 katolików, 2 unitów i 1 333 Żydów. W 1891 r. Ropczyce zamieszkiwało 3 644 osób: 2 571 katolików, 2 unitów i 1 071 Żydów (odnotowany spadek liczby Żydów może świadczyć o dużych rozmiarach emigracji). Spis przeprowadzony w 1912 r. wykazał, że w Ropczycach mieszkało 3 339 osób, w tym 2 258 Polaków, 10 Ukraińców, 2 Ormian oraz 1 069 Żydów. Pomimo zmian, w XIX i na początku XX w. Żydzi stanowili stale około trzeciej ludności Ropczyc.

Rada miejska w Ropczycach składała się z dwóch organów: Rady Gminnej Chrześcijańskiej i Rady Gminnej Izraelickiej. Posiedzenia rady miejskiej poprzedzały zebrania rad wyznaniowych, na których uzgadniano solidarne wystąpienia podczas głosowania. W 1867 r. burmistrzem i przewodniczącym Rady miejskiej Ropczyc wybrany został Wojciech Siekirski, a jego zastępcą Jakub Strzek. Pierwszy z nich przewodniczył Radzie Gminnej Chrześcijańskiej, drugi Radzie Gminnej Izraelickiej.

W II połowie XIX w. gmina żydowska w Ropczycach dysponowała trzema synagogami, cmentarzem i dwoma szkołami; działały także dwa stowarzyszenia charytatywne. Na początku XX w. do gminy należał również szpital.

Ustawa z 1869 r. uczyniła szkołę ludową dostępną dla wszystkich wyznań. Skorzystały na tym zwłaszcza dzieci żydowskie, które odtąd wspólnie z dziećmi wyznania rzymsko- i greckokatolickiego pobierały naukę w ropczyckiej szkole. W roku szkolnym 1905/1906 w szkole męskiej Żydzi stanowili około 21% uczniów, a w następnym roku – 23%. W szkole żeńskiej procent ten był znacznie wyższy: Żydówki stanowiły niemal jedną trzecią uczennic.

Aż do końca XIX w. w Ropczycach nie odnotowano poważniejszych konfliktów na tle wyznaniowym. Do kryzysu doszło tylko raz, kiedy na początku 1882 r. w szkole męskiej nauczyciele polecieli Żydom, aby w czasie zajęć zdejmowali kipy (małe okrągłe czapeczki noszone przez religijnych Żydów). Żydzi ropczyccy odwołali się od tej decyzji do rady szkolnej okręgowej w Pilźnie. Rada, nie chcąc dopuścić do zaostrzenia konfliktu, przestrzegła nauczycieli przed stosowaniem przymusu w tej sprawie, zalecając raczej cierpliwe pouczanie, które miało doprowadzić w końcu do pożądanego zachowań. W 1898 r. w Ropczycach i sąsiednich miejscowościach doszło do antysemitycznych rozruchów, w których wzięli udział chłopcy z okolicznych wsi, rabując sklepy żydowskie. W wyniku interwencji wojska dziewięciu z nich poniosło śmierć.

W końcu XIX w. w Ropczycach działały liczne żydowskie organizacje religijne, których zadaniem była przede wszystkim opieka nad ubogimi lub chorymi członkami społeczności. Do najstarszych organizacji należało bractwo pogrzebowe *Chewra Kadisza*, zadaniem którego było przygotowanie zmarłych do pogrzebu i odprowadzanie ich na cmentarz. Członkami organizacji byli najważniejsi i najbardziej poważani obywatele miasta. W późniejszym okresie *Chewra Kadisza* zajmowało się także działalnością filantropijną. Przed I wojną światową w Ropczycach funkcjonowało także świeckie żydowskie Towarzystwo Ekskontowe i Oszczędnościowe oraz Towarzystwo Wzajemnego Kredytu. Religijni rzemieślnicy żydowscy zrzeszeni byli w Stowarzyszeniu Rękodzielników Żydowskich *Jad Charuzim*.

W 1912 r. na obszarze powiatu ropczyckiego funkcjonowały cztery niezależne gminy żydowskie: w Ropczycach rabinem był Izaak Mariles, w Dębicy Samuel Horowitz, w Sędziszowie Tobiasz Horowitz, a w Wielopolu Skrzyńskim Izaak Lipschutz. W miejscowościach tych znajdowały się synagogi, przy których działały chedery – religijne szkoły podstawowe dla chłopców.

Przed wybuchem I wojny światowej, w 1910 r., w Ropczycach mieszkało 3 339 osób, w tym 1 069 Żydów (32% ogółu ludności). Wojna przyniosła zniszczenia miasta i poważne straty wśród ludności. W wyniku działań wojennych znacznie ucierpiała też ludność żydowska, szczególnie prześladowana przez żołnierzy.

Dwudziestolecie międzywojenne

Według spisu powszechnego w 1921 r. w Ropczycach mieszkały 3 002 osoby, w tym 840 Żydów (28% ogółu).

W okresie międzywojennym większość zakładów rzemieślniczych w Ropczycach prowadzona była przez Polaków, handel natomiast w przeważającej części znajdował się w rękach przedsiębiorców żydowskich. W 1933 r. w mieście było aż 120 sklepów i sklepików. Żydzi trudnili się także pośrednictwem handlowym: kupowali od rolników żywność, którą następnie sprzedawali w okolicznych mia-

stach. Ropczyckie Stowarzyszenie Kupców było całkowicie zdominowane przez ludność żydowską; na jego czele stali najbogatsi miejscowi kupcy: Leib Pomstein, Mendel Fruhman, Szymon Isler, Rafael Franzblau i Mojżesz Seiden.

Dwudziestolecie międzywojenne to czas rozkwitu żydowskiego życia religijnego i społecznego; utworzone przed wojną żydowskie instytucje i stowarzyszenia rozwijały swoją działalność, powstawały też nowe organizacje. Stowarzyszenia oświatowe dbały o rozwój czytelnictwa, organizowały prelekcje, wykłady i zebrania dyskusyjne. W Ropczycach działały także liczne żydowskie organizacje charytatywne.

Niewiele wiadomo o działalności politycznej żydowskich mieszkańców Ropczyc. Pewne wpływy polityczne w okresie międzywojennym zyskali syjoniści; założona przez nich w 1923 r. komórka partii liczyła co prawda tylko 11 członków, jednak liczba sympatyków była znacznie większa. Liderem syjonistów w Ropczycach był Eiser Susch. W wyborach do ropczyckiej gminy wyznaniowej, przeprowadzonych na początku lat dwudziestych XX w., na osiem mandatów dwa uzyskali ortodoksi, a sześć syjoniści.

II wojna światowa i Zagłada

Wybuch II wojny światowej położył kres istnieniu gminy żydowskiej w Ropczycach. Wojska niemieckie wkroczyły do miasta 7 września 1939 r.; w tym czasie w Ropczycach mieszkało 1 054 Żydów. Niemcy spalili synagogę i ograbili wiele żydowskich domów, następnie zaś rozpoczęli zorganizowane prześladowania ludności żydowskiej. Jednym z przeprowadzonych przez nich działań była planowa dewastacja cmentarza żydowskiego, z którego wywieziono wszystkie nagrobki, użyte następnie do utwardzenia dróg.

W 1940 r. w mieście utworzono getto, do którego przesiedlono także Żydów z okolicznych miejscowości. Wielu zmuszono do pracy przy budowie obozu w Pustkowie, gdzie w listopadzie 1940 r. zatrzymano ich na stałe. W I połowie 1942 r. około 400 Żydów z Ropczyc i Wielopola Skrzyńskiego przetransportowano do getta w Sędziszowie Małopolskim. Część Żydów trafiła do getta w Dębicy, skąd przewieziono ich do obozu w Pustkowie, a następnie do obozu zagłady w Bełżcu. W 1942 r. rozstrzelano Izaaka Libermanna, ostatniego rabina Ropczyc.

Ślady obecności

Dziś o wielowiekowej historii ropczyckich Żydów przypominają tylko nieliczne obiekty, gdyż większość należących dawniej do gminy żydowskiej budowli nie przetrwała do naszych czasów.

Najważniejszym materialnym śladem społeczności żydowskiej jest cmentarz przy ul. Monte Cassino. W 1988 r. na cmentarzu wzniesiono pomnik poświęcony ofiarom Holokaustu. W latach 90. XX w. teren cmentarza został ogrodzony, a nad grobem rabina Izaaka Libermanna wzniesiono ohel, czyli niewielki budynek, stawiany na cmentarzach żydowskich nad grobami szczególnie zasłużonych członków społeczności.

| Sławomir Mańko

מסדר היום
למנו הצלת בני החיים וקברי שלום א
חברו מענדל רייכבערג שליט א
אצו מאס נג היום
מברוקלין ניו יארק
מייסד וי"ץ
ועד שמירת נטו החיים ואחיל צדיקים בפולין
ובניו החשובים שיחיו
גם נשמכלל ושמחץ על יוד הבית הק' בוד
ובוד הצדיקים השמורים פה יגו סגור
שימך הורטט בעטרת חירוש פלוריא

Działania na rzecz ochrony dziedzictwa żydowskiego

Dzięki skutecznemu współdziałaniu Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego, organizacji żydowskich z zagranicy oraz władz gminy, cmentarz żydowski w Ropczycach jest dziś w stosunkowo dobrym stanie. Pozwala to sądzić, że przez długie jeszcze lata przypominać będzie kolejnym pokoleniom o wielokulturowej przeszłości miasta.

Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego dąży do zaangażowania mieszkańców Ropczyc w opiekę nad wielokulturowym dziedzictwem ich miasta. Mamy nadzieję, że ropczyckie szkoły już wkrótce przystąpią do programu edukacyjnego „Przywróćmy Pamięć”, stworzonego i realizowanego przez Fundację, w którym w roku szkolnym 2007/2008 uczestniczy 4 000 uczniów z ponad 130 szkół z całej Polski. W ramach programu młodzi ludzie odkrywają wielokulturową historię swojej miejscowości, poznają dzieje lokalnej społeczności żydowskiej oraz tradycję i kulturę Żydów, a następnie przygotowują działania publiczne, dzięki którym rezultaty ich pracy stają się dostępne dla mieszkańców miasta.

W działania na rzecz propagowania pamięci o ropczyckich Żydach od wielu lat zaangażowane jest Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Ropczyckiej, a także Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna oraz Centrum Kultury. Wspólnie wydają zeszyty serii „Biblioteka Ropczycka” poświęcone życiu przedwojennych mieszkańców miasta, w tym także społeczności żydowskiej. W roku 2007 w Ropczycach miała miejsce wystawa „Żydzi w dziejach naszego regionu”, zorganizowana w ramach cyklu „Mniejszości Narodowe Rzeczypospolitej”. Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Ropczyckiej i Biblioteka wspólnie wspierają uczniów i młodych badaczy w zdobywaniu informacji o historii ropczyckiej społeczności żydowskiej. Towarzystwo współpracuje także z Biurem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Rzeszowie na rzecz zachowania zabytkowej zabudowy Ropczyc w dawnej dzielnicy żydowskiej (teren tzw. Woli Gryfowej).

Mamy nadzieję, że już wkrótce w Ropczycach zrealizowane zostaną kolejne działania mające przypominać mieszkańcom i odwiedzającym miasto turystom o historii Żydów, którzy przez stulecia współtworzyli krajobraz społeczny miasta, a także przyczyniali się do jego kulturowego i ekonomicznego rozwoju. Już niedługo na cmentarz żydowski w Ropczycach będzie można dotrzeć nową drogą dojazdową, która powstanie przy okazji budowy obwodnicy miasta.

Bibliografia:

- W. Bonosiuk, F. Kiryk (red.), *Ropczyce. Zarys dziejów*, Rzeszów 1991.
 A. Potocki, *Żydzi w Podkarpackiem*, Rzeszów 2004.
 C. Pilichowski (red.), *Obozy hitlerowskie na ziemiach polskich 1939-1945. Informator encyklopedyczny*, Warszawa 1979.

Tekst: Weronika Litwin, Marianna Mańko, Sławomir Mańko

Redakcja: Weronika Litwin

Projekt graficzny: RZECZYOBRAZKOWE.PL

Fotografie: Łukasz Giersz, Marek Lipiński, Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego

Informacje i materiały edukacyjne na temat kultury żydowskiej dostępne są na stronie internetowej programu „Przywróćmy Pamięć” www.PAMIEC.FODZ.PL oraz na portalu internetowym POLIN – Dziedzictwo Polskich Żydów www.POLIN.ORG.PL

© by Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego, Warszawa 2008

ISBN 978-83-61306-60-3

ISBN 978-83-61306-60-3

WWW.FODZ.PL
WWW.PAMIEC.FODZ.PL
WWW.POLIN.ORG.PL